

RUS MAKTABLARIDA O'ZBEK TILINI O'QITISH METODIKASI

Qilicheva Gulzoda Maxmudovna

Toshkent shahri Chilonzor tumani

168-umumta'lim maktabi o'zbek tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Yangi O'zbekistonda hozirgi yangilanish, taraqqiyot davri boshlandi, ijtimoiy hayotimiz umumbashariy rivojlanish standartlari darajasida jadal sur'atlar bilan kirib bormoqda. Ta'lim sohasida ulkan islohotlar amalga oshirilmogda. Mamlakatimizda hozirda yosh avlod tarbiyasiga jiddiy e'tibor qaratildi. Mazkur maqola o'zbek tilini o'qitish metodikasi bo'yicha so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: metod, texnika, yondashuv, metodologiya, o'qitish metodikasi, noan'anaviy darslar, pedagogik texnologiyalar.

"Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib, kamolga yetishi bilan bog'liqdir. Odamlar, eng avvalo, yoshlarning ong -u tafakkurini ma'rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash eng muhim vazifadir"

Shavkat Mirziyoyev

KIRISH

O'zbek tili o'qitish metodikasi fanning bugungi kungacha topilgan boy tajribasidir. U mustaqil fan sifatida pedagogika fanlari tizimida shakllangan, rivojlangan va rivojlanishda davom etmoqda. Uning mazmun-mohiyatida ona tili ta'limining izchil tizimini rivojlantirish, ona tili darslarini tanlash va metodologiya sohasida nafaqat zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, til o'rganishning interfaol usullarini tashkil etish bo'yicha uslubiy tavsiyalarni amalga oshirish ham ilmiy asoslarni rivojlantirishdir. O'zbek tilini o'qitish metodikasi, eng avvalo, falsafa va umumiy tilshunoslik bilan tilshunoslikning nazariy asoslari bilan chambarchas bog'liq. Biz bilamizki, til va nutq ajralmas shakl yaxlitlikdir. Shunga qaramay, ular bir xil hodisa emas va u ham emas. Ular nutq faoliyatining asosini tashkil qiladi.

Turlari juda ko'p, aytish qiyin. Ulardan biri kommunikativ funktsiyadir. Bu uning xalqi o'rtasidagi bog'liqlik, munosabat davolash bilan bog'liq. Bu erda boshqalarga ma'lumot etkazish, fikr almashish ko'payadi. Va uning asboblari har xil ko'rinishga ega. Jumladan, og'zaki tilda yozish tilshunoslik vositalarida paralingvistik deb ham ataladi. Bunday holda, nutqning bevosita ishtiroki ishtirok etmasligi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Metod aslida yunoncha, "metodos" so'zidan olingan bo'lib, „bilish va tadqiqot yo'li“, „nazariya“, „ta'limot“ kabi ma'nolarni bildiradi. Metodika (yurt, „methodike“) biror ishni bajarish, amalga oshirish, ado etish m etodlarining, usullarining yig'indisi yoki o'qitish usullari haqidagi ta'limot – ta'lim berish m etodlari, yo'llari va vositalari haqidagi fandır.

O'zbek tili o'qitish metodikasi fanining predmeti o'quvchilarga o'zbek tilini o'rgatish yo'llari va vositalari, ona tilini egallash, ya'ni nutqni, o'qish va yozishni, grammatika va imloni o'zlashtirib olish to'g'risidagi ilmdir. Metodika maktab oldiga qo'yilgan ta'lim va tarbiyaviy vazifalardan kelib chiqib, ona tilini o'rgatishning vazifalarini va m azm unini belgilaydi, ta'lim-

tarbiya berish jarayonini tekshiradi, shu jarayonning qonuniyatlarini va ta'lim berish usullarining ilmiy asoslangan tizimini belgilaydi. Metodika fani quyidagi masalalarni o'rganadi:

1. O'qitishning vazifalari va mazm unini aniqlaydi. Nimani o'qitish kerak? savoliga javob beradi, ya'ni ona tili darsining dasturlarini, ta'lim mazmunini belgilab beradi, o'quvchilar uchun darsliklar va qo'llanmalar yaratib, ularni takomillashtirib, samaradorligi va muvofiqligini doimiy nazorat qilib boradi.

2. O'qitish metodlari, tamoyillari, usullari, dars va uning turlarini, o'quvchilar amaliy ishlari - mashqlar va yozma ishlarning izchil tizimini ishlab chiqadi, ya'ni „Qanday o'qitish kerak?“ savoliga javob tayyorlab beradi.

3. O'quvchilarga ona tilidan bilim berish va ko'nikma hosil qilishda ilmiy nuqtai nazardan eng foydali shart-sharoitlar haqidagi masalalarni hal qiladi, ya'ni „Nega xuddi mana shunday o'qitish kerak?“ savoliga javob tayyorlaydi. Eng foydali materiallarni, metodlarni o'rganadi, tanlangan metodlarni asoslaydi, tavsiyalarni eksperimental tekshiradi.

MUHOKAMA

Bugungi kunda jamiyatimizda yangi ijtimoiy munosabatlarning shakllanishi, ta'limning jahon ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi zamonaviy pedagogik texnologiyalarda yangicha yondashuv zarurligini taqozo etmoqda. Bu yondashuvlar o'z navbatida o'quv jarayonining tashkiliy va metodik jihatlariga muayyan ijobiy o'zgarishlar olib kirmoqdaki, ularning ko'pchiligi pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat bilan uzviy bog'liq.

Har bir darsni o'ziga xos usul asosida o'tish, o'quvchining fanga bo'lgan qiziqishini oshirish, uning qalbida ilmga muhabbat uyg'otish o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Muallimning mahoratini oshirishga xizmat qiluvchi vositalardan biri zamonaviy pedagogik texnologiyalardir. Zamonaviy pedagogik texnologiya - hozirgi zamon didaktikasi va pedagogikasi taraqqiyotining mahsuli. Har bir zamonaviy pedagog mavjud pedagogik texnologiyalarni o'z darslarida qo'llasa, albatta ijobiy natijaga erishadi. Bugungi kun o'qituvchisining maqsadi barkamol yoshlarni tarbiyalash, ularga puxta ta'lim-tarbiya berish, zarur axborotlar bilan ta'minlash, mustaqil fikrlashga o'rgatish, bilim va hayotiy ko'nikmalar hosil qilish, ular qalbida vatanparvarlik, xalqparvarlik tuyg'ularini qaror toptirishdan iborat. Bu ezgu maqsadlarni ilg'or pedagogik va innovatsion texnologiyalar asosida o'tilgan mashg'ulotlarda amalga oshirish mumkin.

Noan'anaviy darslarni tashkil etishda interfaol metodlar muhim bo'g'in hisoblanadi. Ular o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro faol munosabatlarida tashkil etiladigan mashg'ulot turidir. Bunda o'qituvchi va o'quvchi o'zaro hamkorlikda ishlaydi. Fikrlar to'qnashuvi yuzaga keladi. O'quvchining erkin fikrlash jarayoni yangi pog'onaga ko'tariladi. O'qituvchi shu tarzda o'quvchilarni faollashtiradi, o'zlashtirishi past o'quvchilar dunyoqarashi va tafakkurini boyitib boradi.

Ta'lim uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, uning sifati darsda qo'llanilgan metodlarga bog'liq. Darsning mazmunli o'tishi, unda qanday metodlardan foydalanilgani va natijaga erishilgani o'qituvchining mahorati, bilim darajasini belgilaydi. Darsda metodlar to'g'ri tanlansa, maqsadga tez va oson erishiladi. Interfaol metodlarni tanlash har bir darsning didaktik maqsadidan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi. Bu esa o'qituvchidan har doim bir xil usulda emas, dars mavzusiga mos metodlar asosida dars o'tishni talab etadi.

Buning uchun o'qituvchi doimo o'z ustida ishlashi, bilim va kasbiy malakasini oshirib borishi, ilm-fan yangiliklaridan xabardor bo'lishi va o'z faoliyatida ulardan samarali foydalanishi lozim. O'qituvchi bir vaqtning o'zida ijodkor, aktyor va fan bilimdoni bo'lsa, kasbiy mahoratidan kelib chiqqan holda darsning mazmuni, o'quvchilarga yetkazish usul va shakllari, vositalarini oldindan belgilab, mavzuga mos metodni tanlasagina dars samaradorligi yuqori bo'ladi.

NATIJALAR

Ma'lumki, hozirgi kunda interfaol metodlarning yuzdan ortiq turi mavjud bo'lib, ularning aksariyati tajriba-sinovdan o'tib, yaxshi natija bergan. Keng qo'llaniladigan usullar – “Klaster”, “Aqliy hujum”, “Davom ettir”, “Taqqimot”, “Blits-so'rov”, “Muammoli vaziyat” kabilardan foydalanib, darsda samarali natijalarga erishish mumkin. Darsning o'tilgan mavzuni so'rash qismida “Sinkveyn”, “Teskari test”, “Aql charxi” metodlarini, yangi mavzuni tushuntirish qismida “Insert”, “Pinbord”, “Zinama-zina”, “Bumerang” texnologiyalarini, mavzuni mustahkamlash qismida “Venn diagrammasi”, “Baliq skeleti”, “Nima uchun?”, “Qanday?”, “Konseptual jadval”, “Nilufar guli” kabi grafik tashkil etuvchilar hamda “Tushunchalar tahlili”, “T-jadval”, “Rezyume”, “Kungaboqar”, “Charxpalak” metodlarini, uyuqga vazifa berishda “FSMU”, “Klaster”, “BBXB” metodlarini qo'llash dars samaradorligini ta'minlab, o'quvchilarning bilimini oshirishga yordam beradi.

O'qituvchi va o'quvchining maqsaddan natijaga erishishida qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq natijaga erishishga qaratilgan bo'lib, bunda ishlatiladigan texnologiya o'quvchilarning bilim saviyasi, guruh tabiati va sharoitga qarab tanlanadi.

“Charxpalak”. Ushbu texnologiya o'quvchilarni o'tilgan mavzularni esga olish, mantiqan fikrlab, berilgan savollarga mustaqil ravishda to'g'ri javob berish va o'z-o'zini baholashga o'rgatishga hamda qisqa vaqt ichida o'qituvchi tomonidan barcha o'quvchilarning bilimlarini baholashga qaratilgan. Bu usulni qo'llashdan maqsad o'quvchilarni dars jarayonida mantiqiy fikrlash, o'z fikrlarini mustaqil ravishda erkin bayon eta olish, o'zlarini baholash, yakka va guruhlarda ishlash, boshqalar fikriga hurmat bilan qarash, ko'p fikrlardan keraklisini tanlab olishga o'rgatishdir. Ushbu texnologiya ona tili va adabiyot darslarining boshlanishi va oxirida yoki biron-bir bo'lim tugallanganda o'tilgan mavzuning o'quvchilar tomonidan qay darajada o'zlashtirilganlik darajasini baholash, takrorlash, mustahkamlash uchun mo'ljallangan.

“Charxpalak” texnologiyasi quyidagicha amalga oshiriladi:

- o'quvchilar sharoitga qarab guruhlariga ajratiladi;
- tarqatma materiallar guruh a'zolariga tarqatiladi;
- belgilangan vaqt ichida guruhlar tarqatmadagi topshiriqni bajarib, uning o'ng burchagiga guruh raqamini, chap burchagiga esa o'zining ramziy belgisini qo'yib ushbu tarqatmani keying guruhga “charxpalak aylanmasi” yo'nalishida almashtiradilar;
- boshqa guruh a'zolari ham tarqatmadagi vazifani bajaradilar va o'zgartirishlar kiritadilar;
- materialning oxirgi almashishidan so'ng har bir guruh o'zi ilk bor to'ldirgan tarqatmani o'z ramziy belgisi asosida tanlab oladi;

- o'qituvchi tarqatma materialda berilgan vazifalarni o'qiydi va jamoa bilan birgalikda to'g'ri javobni belgilaydi yoki tarqatma materialdagi vazifalar ekranda yoritilib, to'g'ri javob aytib o'tiladi;

- har bir o'quvchi to'g'ri javob bilan belgilangan javoblaridagi farqlarni aniqlaydilar va o'zlarini baholaydilar.

“Taqdimot” usuli. Ushbu usulda ma'lum bir mavzu yoki bo'limlar yakunida o'tkaziladigan takrorlash darslarini tashkil qilish mumkin. Bunda o'quvchilar yakka tartibda, juftlikda yoki guruhlarda ishlab, berilgan mavzu bo'yicha mustaqil izlanib, materiallar to'playdi, ularni saralaydi, asosiylarini tanlab olib taqdimot qiladi. Masalan “Alisher Navoiy hayoti va ijodi” mavzusida taqdimot darsi o'tkazilganda o'quvchilarni avvaldan guruhlariga bo'lib, quyidagi yo'nalishlar bo'yicha taqdimot qilish topshiriladi:

1-guruh. Alisher Navoiy hayoti va faoliyatini xronologik jadval asosida tushuntiring.

2-guruh. Alisher Navoiy ijodini “Klaster” usuli asosida tushuntiring.

3-guruh. Alisher Navoiy lirikasini “Kungaboqar” usuli asosida tushuntiring.

4-guruh. Alisher Navoiyning “Xamsa” asarini konseptual jadval asosida tushuntiring.

Har bir guruh berilgan yo'nalishlar bo'yicha darslik va qo'shimcha adabiyotlardan foydalanib ma'lumot to'playdilar va slayd yoki chizmalar orqali taqdimot qiladilar.

“Taqdimot” darslari orqali o'quvchilarda quyidagi ko'nikmalarni shakllantirishga erishish mumkin:

- o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qilish;

- axborot manbalaridan foydalana olish, zarur ma'lumotlarni izlab topish, tahlil qilish, saralash orqali ma'lumotlar bazasini yarata olishadi.

Har qanday yaratuvchanlik zamirida o'ziga xos kamolot va intellektual salohiyatning mahsuli yotadi. Yani o'quvchilarga tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda ularni amaliy tarzda qo'llay olish imkoniyatining o'ziga xosligi nafaqat tilshunoslar, balki jamiki pedagog jamoasi tomonidan amaliyotga tadbiiq etilayotgan zamonaviy metodlar hamda strategiyalarning keng ravishda qo'llanilishidan iboratdir.

XULOSA

Muxtasar qilib aytganda, O'zbek tilini o'rganish jarayonida o'quvchilar turli loyihalarni amalga oshiradilar, jumladan, krossvordlar, multfilmlar, o'quv-tarbiyaviy o'yinlar yaratish va hokazo. Shunday qilib, o'zbek tilini o'qitishni axborot va innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish o'quvchilarning bilim darajasining yuqori bo'lishini ta'minlaydi. darsni aniq rejalashtirish, mavzu mazmunini o'rganishda motivatsiyani oshirish. O'zbek tilini o'rganish jarayonida o'quvchilarda berilgan topshiriqni bajarish, o'z fikrlarini bildirish, o'quv materialini tahlil qilish uchun axborot bilan ishlash ko'nikmalari shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sh. Mirziyoyev "Birlashgan Millatlar Tashkiloti bosh assambleyasining 72 - sessiyasidagi nutqini o'rganish boyicha "illmiy -ommabop risola. Toshkent -2017, "Ma'naviyat " nashriyoti, 130 -bet.

2. A. Xoliqov " Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti" Toshkent -2017 312 -bet.

3. Rafiyev A. , G'ulomova N. Ona tili va adabiyot (kasb-hunar kollejlari uchun darslik). T. ,“Sharq”, 2013.
4. Golish L. V. , Fayzullayeva D. M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. T. , “Iqtisodiyot”, 2012.
5. Mardonov D. R., Aminova N. I. O'zbek tilini o'qitishda axborot va innovatsion texnologiyalar // Yosh olim. - 2023. - 14-son.